

MERITA ISARAJ

**FJALITË NXITËSE NË GJUHËN ANGLEZE DHE FJALITË
NXITËSE-DËSHIRORE NË GJUHËN SHQIPE**

Fjalitë nxitëse dhe dëshirore në gjuhën shqipe klasifikohen në të njëjtin grup bazuar në parimin sipas qëllimit të kumtimit që ato shprehin. Fjalitë nxitëse dhe dëshirore kanë të përbashkët vullnetin e folësit të shprehur në formë të ndryshme dhe ky modalitet i përbashkët sjell bashkëpërkime të kumtimit të të dy tipave të klasifikuar brenda një grupi. Te fjalitë dëshirore shprehet dëshira e folësit, ndërsa te fjalitë nxitëse folësi shpreh një urdher, kërkesë a udhëzim duke ndikuar te dëgjuesi, në mënyrë që të përmbushë kërkesat e tij. Si te fjalitë nxitëse, ashtu edhe tek ato dëshirore në gjuhën shqipe, vërehet përdorimi i dendur i mënyrës lidhore. Të dyja fjalitë dallojnë në *shkallën e në natyrën e elementit vullnetshprehës, që përcakton përmbajtjen e kumtimit të dhënë prej tyre: te dëshiroret ai është i mekët, mosveprues; te nxitëset i ndjeshëm, veprues, merr formën e një thirrjeje për veprim*¹.

Në gjuhën shqipe një fjali dëshirore karakterizohet nga tipare formale dalluese nga fjalitë nxitëse, sepse folja-kallëzues është në mënyrën dëshirore dhe është lehtësisht e dallueshme nga mbaresat vetore respektive. Nga ana formale, këto fjali dallojnë nga fjalitë nxitëse, ku folja-kallëzues ka vetëm dy veta të mënyrës urdhërore. Profili sintetik i gjuhës shqipe shpjegon shprehjen e foljes-kallëzues të fjalive dëshirore me një mënyrë të veçantë të foljes, *mënyrën dëshirore*. Fjalitë dëshirore gjegjëse në gjuhën angleze klasifikohen brenda fjalive nxitëse dhe shpeshherë cilësohen si grupi i fjalive ku shprehet një nuancë urimi, dëshire dhe mallkimi, e cila qëndron në kahun e kundërt me kuptimin kryesor urdhëror që mbart fjalitë nxitëse. Shumë gjuhëtarë e konsiderojnë kuptimin e fjalive dëshirore si një nuancë kuptimore të zbutur brenda kuptimit thelbësor të fjalive nxitëse. Quirk-u i emërton si një lloj i fjalive të çrregullta që kanë mbijetuar si

¹ *Gramatika e gjuhës shqipe, II, Sintaksa*, Akademia e Shkencave, Tiranë, 2002, f. 129.

shprehje standarde, të cilat përdoren për të shprehur një dëshirë të folësit drejtuar një personi tjetër².

Siç dihet, në shprehje të tilla përdorimi i kryefjalës është i kufizuar në disa shembuj të veçantë.

1. *Long live the King!*

(Rroftë mbreti!)

Në gjuhën angleze fjalitë dëshirore nga ana formale shprehen me të njëjtën strukturë si fjalitë nxitëse, por gjejnë realizimin e kumtimit të tyre me anë të intonacionit. Në bazë të ndërtimit strukturor, fjalitë dëshirore (*optative constructions*) në gjuhën angleze, të klasifikuara si një grup i veçantë brenda fjalive nxitëse, *mund t'i grupojmë në këto lloje*:

A. Fjali dëshirore **me strukturë të njëjtë me fjalitë nxitëse**. Në fjalinë 2 kemi një *strukturë të njëjtë* me një fjali nxitëse me foljen-kallëzues *to have (kam)*, ku folësi shpreh një urdhër a udhëzim, si te fjalia që vijon:

2. *Have a rest.* Fjali nxitëse ku folësi shpreh një urdhër a sugjerim.

(Bëni një pushim.)

Intonacioni në këtë çift fjalish (2 dhe 3) bën dallimin mes një fjalie nxitëse në të cilën kumtohet një urdhër dhe fjalisë dëshirore ku shprehet një urim që vjen nga ana e folësit.

3. *Have a good time.* Fjali dëshirore ku folësi shpreh një urim.

(Kalofsh mirë.)

B. Fjali dëshirore si **formula** dhe **shprehje** idiomatike arkaike. Këto shprehje dallojnë për nga rendi i gjymtyrëve, sepse kanë inversionin kryefjalë-kallëzues dhe në pozicionin nistor një ndajfolje. Vërejmë shembujt:

4. *Long live the queen!*

(Rroftë mbretëresha!)

Në disa raste të tjera nuk ka inversion dhe kryefjala gjendet para foljes në fjali. Mund të hasim edhe fjali në të cilat të dy rendet e gjymtyrëve janë të pranueshme:

5. *God save us all!*

(Zoti të na ruajë të gjithëve!)

6. *God help you!*

² S. Greenbaum, R. Quirk, G. Leech, J. Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, Longman, 1985, f. 839.

(Zoti të ruajtë!)

7. *So help me God!*

(Zoti më ndihmoftë!)

C. Fjali dëshirore që shprehin **urime** dhe **mallkime** të ndryshme, të cilat kanë në krye të strukturës së tyre foljen modale *may*. Këto fjali nuk hasen rëndom në ligjërim, janë më pak arkaike se strukturat e përmendura më lart dhe shprehin dëshirën e folësit për një ose më shumë persona. Larmia dhe përdorimi i këtyre shprehjeve dhe formulave të gatshme në ligjërimin e folur ose të shkruar janë shumë të kufizuara dhe nuk mund të emërtohen si urdhra të mirëfilltë që i drejtohen vetës së tretë. Këto fjali janë kategorizuar si një vlerë apo alternativë shtesë e gjithë gamës së kuptimeve të fjalive nxitëse (u drejtohen edhe personave që nuk janë të pranishëm në çastin e ligjëritimit).

8. *May you be successful!*

(Paç sukses!)

9. *May you be happy!*

(Qofsh i lumtur!)

10. *May you have a speedy recovery!*

(U shëroftsh sa më shpejt! / Shërim të shpejtë!)

11. *May it not happen!*

(Kurrë mos ndodhtë!)

Në shumë gjuhë, fjalitë nxitëse mund të kumtojnë edhe një urim, mallkim, përshëndetje a një dëshirë të folësit, duke e zgjeruar fushën kuptimore të tyre në një shkallë të tillë që i largon nga kuptimi thelbësor i tyre, i kumtimit të një urdhri. Studiues të ndryshëm japin emërtime të ndryshme për përdorimet e fjalive nxitëse me vlerën kuptimore tipike për fjalitë dëshirore. Me termat e Lakoff (1966), duke u bazuar në vlerën kuptimore që kanë fjalitë nxitëse në përdorim, ato ndahen në fjali *nxitëse të mirëfillta* (të vërteta sipas përkthimit literal – *true imperative*) dhe fjali *pseudo-nxitëse*. Fjalitë nxitëse të mirëfillta shprehin urdhra dhe kërkesa, kurse pseudo-nxitëset shprehin “këshilla të mirëpritura”³.

12. *Be careful.*

(Të jesh i kujdesshëm.)

13. *Be happy.*

(Të jesh i lumtur.)

³ Cituar nga E. Davies, *The English imperative*, Croom Helm, 1986, f. 18-19.

Jespersen-i⁴ i ka emërtuar si përdorime *jokomanduese* të fjalive nxitëse, *pseudo-urdhërore* apo *fjali nxitëse imagjinare*, ndërsa Aikhenvald-i i përkufizon si fjali nxitëse, por që nuk urdhërojnë. Sipas saj, këto forma të urdhërores janë modele të etikës së ligjërimit - një mbështetje sociale (*social glue*) - që i ndihmon bashkëbiseduesit të vlerësojnë praninë e të tjerëve⁵.

Greenbaum-i dhe Quirk-u, në klasifikimin e tipave të fjalive bazuar në funksionin që ato kryejnë në ligjërimit, i grupojnë në një grup të veçantë, ku përfshijnë edhe fjalitë dëshirore që kumtojnë dëshira dhe urime nga ana e folësit. Ata e fusin këtë grup të fjalive, ku hyjnë dhe fjalitë dëshirore, në llojin e *fjalive të çrregullta*. Sipas Greenbaum-it dhe Quirk-ut, fjalitë e çrregullta janë ato fjali të cilat nuk përkojnë me modelet e strukturave të fjalive apo me variacionet e këtyre strukturave në klasat e mëdha sintaksore. Përveç fjalive dëshirore, në këtë grup ata përfshijnë edhe disa fjali pyetëse që kanë në strukturën e tyre fjalët pyetëse me *wh-*, fjali të nënrenditura me *that / if only / to-infinitive* etj.⁶.

Përdorimet e fjalive dëshirore përkojnë me shprehje standarde dhe idiomatike të ligjërimit të përditshëm, me shprehjet e mirësjelljes, përshëndetjeve dhe lamtumirës. Në një situatë ligjërimi ku urohet, përshëndetet apo mallkohet, kumtimi i këtyre fjalive as nuk jep, as nuk shton një informacion, pra ligjërimi nuk përbën një komunikim kuptimplotë. Folësi në një ligjërimit të tillë shpreh qartë dëshirën e tij për diçka, përfundon një bashkëbisedim në mënyrë të kulturuar apo shpreh interesin për t'u përfshirë në një situatë të dëshiruar, duke kryer në këtë mënyrë një funksion gjuhësor emotiv.

Vërejmë shembujt e mëposhtëm dhe japim fjalitë gjegjëse në gjuhën shqipe:

14. *Take care.*
Folje + emër
(Trego kujdes.)
15. *Be healthy.*
Folja jam + mbiemër
(Qofsh me shëndet!)
16. *God be with you!*

⁴ A. Y. Aikhenvald, *Imperatives and commands*, Oxford University Press, 2010, f. 253.

⁵ *Po aty*, f. 211.

⁶ S. Greenbaum, R. Quirk, *A student's grammar of the English language*, London: Longman, 1990, f. 244-245.

Fjalitë nxitëse në gjuhën angleze dhe fjalitë nxitëse-dëshirore në gjuhën shqipe

Emër + folja jam + kundrinor
(Zoti qoftë me ty!)

Shumë prej fjalive që kumtojnë një dëshirë të folësit janë kthyer në mënyra të thëni e në formula të gatshme, nuk shprehin urdhra të folësit, edhe pse nga ana formale përmbajnë një folje në urdhërore. Megjithatë, të gjendur në një kontekst ku folësi urdhëron, ato mund të përcjellin edhe nuanca kuptimore urdhëruese, si te fjalia 17.

17. *Take care, it is an order!*
(*Kujdesu, ky është urdhër!*)

18. Ja kështu ju *paça*, o miq, gjithmonë në një sofër⁷.

Kuptimi i fjalisë 18 tregon një dëshirë të folësit a diçka që ai dëshiron t'u ngjasë të tjerëve dhe nga përdorimi i dendur këto forma janë kthyer në mënyra të thëni e në formula të gatshme. Si të tilla, këto fjali dëshirore dalin si jothirrmore.

Kur përhëndesim në gjuhën angleze me *goodbye*, ne thjesht në mënyrë të kulturuar ndahemi, largohemi dhe e përdorim si një formulë ndarëse në ligjërim. Asnjë folës nuk është në dijeni në çastin e ligjërit, se një përhëndetje e tillë nënkupton një fjali në të cilën kuptimi kryesor është nuancë urdhri: *God be with you!* Etimologjia e fjalës *goodbye* tregon se zëvendësimi i fjalës leksikore *god* (zoti) me *good* (i mirë) u bë nga folësit e gjuhës angleze në analogji me fjalën *good day*. Një kuptim urdhërues në një fjali të tillë mund të interpretohet vetëm nga një studiues i historisë së gjuhës⁸.

Shembujt e mësipërm përforcojnë dakordësimin tonë mbi klasifikimin e fjalive dëshirore në një grup me fjalitë nxitëse. Ndërthurja kuptimore e urdhrit dhe dëshirës është e qartë dhe e dallueshme në këtë lloj të fjalive dhe ky kriter e përlij kategorizimin e fjalive nxitëse në të njëjtin grup me fjalitë dëshirore. Ne mendojmë se përfshirja e grupit të fjalive dëshirore brenda grupit të fjalive nxitëse në gjuhën angleze dhe brenda të njëjtit tip të fjalive në gjuhën shqipe, është realizuar nga veprimi i disa faktorëve gjuhësorë:

1. Shprehja *identike* formale e fjalisë dëshirore me *fjalinë nxitëse* në gjuhën angleze, ku folja-kallëzues në të dyja fjalitë është një folje në formën bazë të saj, pra, *infinitivi* pa pjesëzën *to*. Në gjuhën shqipe fjalitë

⁷ *Gramatika e gjuhës shqipe, II, Sintaksa*, Akademia e Shkencave, Tiranë, 2002, f. 130.

⁸ A. Aikhenvald, *Imperatives and commands*, Oxford University Press, 2010, f. 244.

dëshirore gjejnë shprehje nga ana formale nëpërmjet kategorisë gramatikore të *mënyrës dëshirore* dhe në disa kontekste edhe në *mënyrën lidhore*. Përfshirja brenda të njëjtit grup përligjet nga vlera e modalitetit që shprehin fjalitë nxitëse dhe dëshirore në gjuhën shqipe, ndërsa në gjuhën angleze fjalitë dëshirore përfshihen brenda tipit të fjalive nxitëse, si një prej gamës së larmishme të kuptimeve të fjalive nxitëse.

2. Realizimi i kumtimit të një fjalie dëshirore dhe nxitëse në një situatë ligjërimi në të cilën veprojnë *dy palë pjesëmarrëse*. Fjalja dëshirore shpreh një fakt të dëshiruar prej folësit, ku në shumë raste e përfshin edhe atë vetë.

Folësi: urdhëron ose uron.

Dëgjuesi: përmbush urdhrin ose asimilon urimin e marrë.

3. Ana semantike e fjalive dëshirore të përdorura në kontekste të ndryshme ligjërimi me një *përmbajtje kuptimore* urdhri a nxitjeje (universalisht kuptimi kryesor i fjalive nxitëse). Siç e kemi përmendur edhe më lart, disa fjali nxitëse në gjuhën angleze, që shprehin një fakt të dëshiruar nga folësi për dëgjuesin (vlerë kuptimore e fjalive dëshirore në gjuhën shqipe⁹), shpeshherë mund të shprehin nxitje dhe porosi për dëgjuesin, si te fjalia 18, edhe pse në situata të ndryshme ligjërimore shprehin fakte të dëshiruara dhe janë kthyer në shprehje a thënie të veçanta urimi, përsëndetjeje etj.

4. *Modaliteti* që përshkon përmbajtjen e kumtimit që transmetojnë të dyja fjalitë. Në gjuhën shqipe folja-kallëzues ka mbaresa të veçanta vetore që shënojnë mënyrën dëshirore dhe nuk mund të përdoret me kuptimin e një urdhri për folësin, por si një dëshirë e folësit për dëgjuesin, në mënyrë që të kryejë diçka. Te fjalia 18, folësi shpreh një dëshirë të tij drejtuar bashkëbiseduesve, e shenjuar formalisht nga mbaresat vetore foljore të mënyrës dëshirore dhe fjalia shfaq dukshëm edhe ndjesitë e folësit, edhe karakterin afektiv. Në shumicën e rasteve fjalitë dëshirore në gjuhën shqipe dalin si fjali thirrmore. Vullneti i folësit është e përbashkëta e anës kuptimore të fjalive nxitëse dhe dëshirore. Një modalitet i tillë i ka afruar këta dy tipa fjalish si pjesë e të njëjtit lloj në gjuhën shqipe, dhe si ngjyrimë kuptimore që u përkasin fjalive nxitëse në gjuhën angleze.

⁹ “Fjalitë dëshirore shprehin një fakt të dëshiruar prej folësit, diçka që folësi do që t’i ngjasë (a të mos i ngjasë) një tjetri a disa të tjerëve, bashkëbiseduesit a bashkëbiseduesve ose një personi të tretë a disa personave të tretë - ndonjëherë vetes ose disa vetave, duke përfshirë edhe folësin.” Cituar nga *Gramatika e gjuhës shqipe II, Sintaksa*, Akademia e Shkencave, Tiranë, 2002, f. 130.

Fjalitë nxitëse në gjuhën angleze dhe fjalitë nxitëse-dëshirore në gjuhën shqipe

Analiza e fjalive dëshirore brenda grupit të fjalive nxitëse në gjuhën angleze nuk përmban gjithë ngjyrimet kuptimore të fjalive gjegjëse në gjuhën shqipe. Edhe në gjuhën angleze nuanca kuptimore e një fakti të dëshirueshëm prej folësit mund të realizohet edhe me struktura të tjera të fjalisë, përveç ndërtimit strukturor me një folje në formën bazë të saj. Përmendim këtu fjalitë që kanë në pozicionin nistor të strukturës së tyre *if only* (sikur).

19. *If only I had known Sam earlier*

(Sikur ta kisha \ paskështa njohur Semin më parë!)

20. *If only he hadn't learnt the truth!*

(Sikur të mos e kishte marrë vesh të vërtetën!)

PËRFUNDIME

Semantika e disa fjalive dëshirore në gjuhën angleze karakterizohet nga një gamë e gjerë e kuptimeve që mbart dhe, në qasjen tonë, mëtojmë të theksojmë strukturën e njëjtë të fjalive dëshirore dhe fjalive nxitëse në gjuhën angleze.

Gjegjësjë në gjuhën shqipe shprehet nga ana morfologjike me anë të një foljeje në mënyrën dëshirore dhe shpeshherë në mënyrën lidhore.

Fjalitë nxitëse përbëjnë numrin më të madh të fjalive në grupin e fjalive nxitëse-dëshirore, të cilat kanë një strukturë të njëjtë me fjalinë nxitëse të mirëfilltë në gjuhën angleze.

Kundrimi i thellë i fjalive nxitëse në aspektin e veçantive semantike, sintaksore dhe pragmatike, nxjerr në pah karakteristikat që i tipizojnë dhe dallojnë këto fjali në gjuhën angleze me gjegjëset e tyre në gjuhën shqipe.

BIBLIOGRAFI

Aikhenvald, A.Y., *Imperatives and commands*, Oxford University Press 2010.

Ascoli, C., *Some pseudo-imperatives and their communicative function in English*, *Folia Linguistica*, Volume 12, f. 405.

Davies, E., *The English imperative*, Croom Helm, 1986.

Gramatika e gjuhës shqipe I, Morfologjia, Akademia e Shkencave, Tiranë, 2002.

Gramatika e gjuhës shqipe II, Sintaksa, Akademia e Shkencave, Tiranë, 2002.

Greenbaum, S., Quirk, R., *A student's grammar of the English language*, London: Longman, 1990.

- S. Greenbaum, R. Quirk, G. Leech, J. Svartvik, *A comprehensive grammar of the English language*, Longman, 1985.
- Swan, M., *Practical English Usage*, Oxford University Press, 2005.
- Xrakovskij, V. S., *Typology of imperative constructions*, Lincom Europa, 2001.